

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای

سال سوم، شماره دهم، پاییز ۱۳۹۰

دریافت: ۱۳۸۹/۹/۱۲ - پذیرش: ۱۳۹۰/۴/۲۲

صص ۱۱۱-۱۳۴

تبیین جامعه‌شناختی کارکرد پارک‌های شهری (مطالعه موردی پارک‌های شهر اصفهان)

رسول ربانی: استاد جامعه‌شناسی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
جواد نظری: دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان، دهقان، ایران*
مرضیه مختاری: دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان، دهقان، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناخت و تبیین جامعه‌شناسی کارکرد پارک‌ها در شهر اصفهان اجرا گردید. به این منظور پس از بررسی اجمالی تاریخچه موضوع و نظریه‌های مختلف موجود در این زمینه، با استفاده از روش پیمایش و تدوین پرسشنامه‌ای مشتمل بر بیش از ۳۰ سؤال در نمونه‌ای به حجم ۱۵۰ نفر از شهروندان که در ۱۰ مورد از پارک‌های شهر اصفهان حضور داشته‌اند، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات گردید. پس از استخراج و پردازش داده‌های جمع‌آوری شده و تهیه شاخص‌های آماری مناسب برای متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق، از روش‌های آماری آزمون T، آزمون تحلیل واریانس و برای تشخیص عامل‌های سازه کارکرد پارک‌ها از تحلیل عاملی اکتشافی و برای برازش الگو از مدل معادله ساختاری (SEM) استفاده شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین «نوع پارک و کارکرد پارک رابطه وجود دارد. بین «تاهل» و کارکرد پارک‌ها (به عنوان متغیر وابسته) رابطه معنی داری به دست آمد. اما همین امر بر اساس «جنس» تفاوتی پیدا نکرد و میزان کارکرد بر اساس شغل متفاوت بود ولی بر اساس تحصیلات تفاوتی نداشت. از آنجایی که مدل نظری تحقیق مشتمل بر تاثیر «امکانات پارک‌ها»، «میزان امنیت»، «انسجام اجتماعی» بر کارکرد پارک‌ها به عنوان سازه پنهان بود بنابراین، بر اساس یافته‌های تحقیق، معیارها و شاخص‌های برازندگی یعنی مقدار کای اسکویئر برابر با $\text{Chi-Square}=8.95$ با درجه آزادی $\text{df}=8$ و سطح معنی داری برابر با $\text{P-value}=0.346$ به دست آمده که معنی دار نشده است و مقدار «ریشه میانگین توان دوم خطای برآورد» برابر با $\text{RMSEA}=0.02$ به دست آمد علاوه بر آن شاخص توکر لویس (TLI) و شاخص نیکویی برازش هنجار نشده (NNFI) برابر با ۰/۹۸ و شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI) برابر با ۰/۹۹ به دست آمد که حاکی از برازش مطلوب مدل است و نشان می‌دهد که کلیه این عوامل بر کارکرد پارک‌ها در یک مدل ساختاری تاثیر گذار هستند.

واژه‌های کلیدی: پارک، کارکرد، انسجام اجتماعی، امنیت اجتماعی، اصفهان

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مساله

امروزه مناطق تحت حفاظت و از جمله پارک‌های ملی به عنوان یکی از مفیدترین اشکال بهره‌وری پایدار و چندجانبه از سرزمین شناخته می‌شوند (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۲). اهمیت رو به افزایش فضای سبز در برنامه‌های رشد و توسعه، از دو منظر اساسی قابل توجه است. نخست به عنوان عاملی متعادل‌کننده در زندگی شهری به لحاظ زیست محیطی آن که وظیفه اش مصون سازی شهرها از آفت آلودگی‌های ناشی از اجرای برنامه‌های رشد اقتصادی است. همچنین فضاهای سبز به جهت زیبا سازی شهرها از یک سو و مکانی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت شهروندان از سوی دیگر، در برنامه ریزی‌های شهری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بدیهی است در ایجاد فضاهای سبز شهری، علاوه بر توجه به قابلیت‌ها و امکانات وسایل فنی و تخصصی مرتبط با موضوع سرزمین، نکات و ظرافت‌های فرهنگی - اجتماعی هر منطقه ای باید مورد عنایت برنامه ریزان قرار گرفته، معیارها و استانداردهای خاصی مدنظر قرار داده شود.

رشد صنعت و افزایش جمعیت در شهرها، منجر به ساخت و سازهای سودگرایانه شده است. این ساخت و سازها به مسائل بهداشتی و تأمین حداقل نور و هوا در مناطق متراکم شهری توجهی نداشته است. از سوی دیگر ضرورت ایجاد کاربری‌های جدید شهری، برای پاسخ‌گویی به نیازهای روزافزون و اسکان جمعیت به تدریج باعث کاهش سهم فضاهای سبز و باغ‌های شهری گردیده است و در

نتیجه موجب آلودگی محیط زیست شده است. شایان ذکر است که با افزایش روند انهدام طبیعت، توجه انسان به منابع طبیعی نیز فزونی یافته، بهره‌وری از آن جایگزین احترام به طبیعت گردیده است. تعریف طبیعت تا آنجا گسترش یافت که حجم فضای ساخته شده در مقایسه با فضای آزاد در شهرهای این دوره افزایش چشم‌گیری داشته است. آن‌چه که در این باره می‌تواند مطرح شود، همان مفهوم فضای سبز یعنی، رعایت تراکم‌های ساختمانی در قطعات مختلف زمین‌های شهری است. تشویق مردم به درخت‌کاری هرچند در محوطه‌های کوچک فضای خانه‌ها، کاشتن نهال در کناره‌ی خیابان‌ها، استفاده از فضاهای آزاد برای توسعه‌ی پارک‌های کوچک از جمله اقدامات مؤثر در توسعه‌ی فضای سبز است.

آثاری که از طریق کاهش فضای سبز شهری بر اکولوژی شهری به ویژه در زمینه‌های اقلیم، هوا، خاک، آب‌های زیرزمینی و جامعه‌ی حیوانی گذاشته می‌شود، آن‌چنان شدید است که عناصر سازنده‌ی آن را در محیط شهری به کلی دگرگون می‌کند. در بررسی روند تاریخی ضرورت یافتن فضای سبز در شهرها، به طور قطع قرن نوزدهم که با آشکار شدن آثار سوء انقلاب صنعتی، ضرورت تلاش برای نجات شهرها را محسوس ساخت نقطه‌ی عطفی به شمار می‌رود. به طور کلی، استفاده از گیاهان در فضاهای شهری که نتیجه‌ی مستقیم بازسازی‌های شهری بود در نیمه‌ی قرن نوزدهم افزایش یافت. در قرن بیستم برخلاف باغ‌های تفریحی قرن ۱۸ و ۱۹، «باغ‌های کاربردی» یا فضاهای سبز ایجاد شدند. این باغ‌ها تا

حدی به احتیاجات جدید شهروندان، ناشی از کثرت شهرنشینی پاسخ می‌دادند (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۳۳).

هدف اصلی در طراحی فضای سبز، دستیابی به آثار اجتماعی و روانی آن در هر چه نزدیک تر کردن انسان و طبیعت به یکدیگر است. انسان در هر شرایطی، روزانه به چند ساعت سکوت و آرامش نیاز دارد. این نیاز با فشردگی جمعیت در محل مسکونی و زندگی آپارتمان نشینی در آینده بیشتر هم خواهد شد. بنابراین از این دیدگاه نیز ایجاد و توسعه فضای سبز شهری که انسان بتواند دست کم روزانه ساعتی را در آرامش و دور از هیاهو بگذراند، به صورت ضرورت واقعی خودنمایی می‌کند. امروزه جامعه‌شناسان، روانشناسان و پزشکان بر این باورند که فضای سبز افزون بر تأمین بهداشت جو و محیط مکان‌های مسکونی، نقش مثبتی در سلامتی شهروندان به عهده دارند. افرادی که به طور روز افزون باید در فضاهای مکانیزه و زندگی کنند، بیش از پیش به استراحت در محیط طبیعی نیاز دارند. فضاهای سبز در آن واحد محیطی است برای استراحت، آشنایی با طبیعت، انجام فعالیت‌هایی که در شهر امکان پذیر است و همچنین تأثیر زیادی در بهداشت و سلامت محیط دارد. آرامشی که انسان در سایه یک درخت احساس می‌کند تا حدی به جذب پرتوهای مادون قرمز خورشید توسط درخت و مقداری نیز به جذب پرتوهای ماوراء بنفش مربوط می‌شود. از دیگر عملکردها می‌توان به تولید «فیتونسید» اشاره کرد. درختانی مانند گردو، کاج، بلوط از خود ماده‌ای به نام فیتونسید در فضا رها می‌کنند که این مواد روی انسان

اثر فرح بخشی دارد. به گونه‌ای که این ماده می‌تواند تعادل بین دو نیم کره مغز را به خوبی برقرار سازد. تقلیل صدا توسط گیاهان در به وجود آوردن محیطی آرام تر قابل توجه است. به این ترتیب که ارتعاش امواج صوتی به وسیله برگ‌ها و شاخه‌های درختان جذب می‌شود. عواملی نظیر نور، دیواره‌ی جدا از هم و انعطاف پذیری در جذب صدا مؤثرند. به همین دلیل است که درختان در جذب صداهای ناخوشایند با داشتن ویژگی‌های بالا تأثیر می‌گذارند (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۴۱).

امروزه بخش قابل توجهی از فضای سبز شهری در قالب پارک‌ها ایجاد می‌شود. نقش این پارک‌ها (بوستان‌ها) در کاهش مشکلات زیست محیطی کاملاً ملموس بوده، علاوه بر زیبایی‌هایی که از منظر شهرسازی ایجاد می‌کند، میتواند از جمله مناسب ترین مکان‌ها برای گذراندن اوقات فراغت شهروندان و انجام فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، تفریحی و ... نیز محسوب شود. با توجه به این موضوع توجه و امعان نظر برای ساخت و توسعه این مجموعه‌ها در برنامه ریزی‌های شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. سرانه فضای سبز استاندارد (بر اساس سه شاخص دامنه دمایی، کیفیت محیط و تراکم جمعیت)، در ایران ۲۰ متر مربع است. در کشور ما در مناطق مختلف، متفاوت است. نظر به این که در ارتباط با موضوع برنامه ریزی شهری و ساخت و توسعه فضاهای سبز و پارک‌ها، استفاده کنندگان و یا درحقیقت مخاطبین برنامه‌ها انسان‌ها هستند و به عنوان محیطی که به طور ممتد مردم با آن سرو کار

تبیین کند و از طرف دیگر مبنای علمی برای شناسایی عوامل موثر بر کارکرد پارک‌های شهری فراهم آورد. اهداف کاربردی این پژوهش عبارتند از: شناسایی و تعریف عوامل تشکیل دهنده کارکرد پارک‌ها؛ گسترش ابزاری برای اندازه‌گیری کارکرد پارک‌ها به منظور کاربری بهتر پارک‌ها؛ مقایسه میزان کارایی پارک‌ها در بین مردان و زنان؛ فراهم آوردن زمینه مناسب برای برنامه ریزان و ایجاد زمینه ای برای پژوهش‌های علمی در زمینه کارکرد پارک‌های شهری.

۱-۳- پیشینه پژوهش

هنریک مجنونیان در مباحث خود پیرامون پارک‌ها و فضاهای سبز و تفرجگاه‌ها (سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۴) به پاره ای از مسایل پر دامنه فضای سبز و همچنین طبقه بندی پارک‌ها و ارزیابی اقتصادی تفرجگاهها با روش کلاسون اشاره می کند. محمد طباطبایی در کتاب نکات لازم برای طراحی پارک‌های شهری (سازمان پارک و فضای سبز تهران، ۱۳۷۱) به انواع پارک‌ها و توجه به پارک‌های طبیعی و جنگلی و چگونگی طراحی مناسب برای این پارک‌ها توجه نموده است. کتاب ضوابط و طراحی فضای سبز شهری که در سال ۱۳۸۰ انتشار یافت به ارایه سطح سرانه فضای سبز در کشورهای مختلف پرداخته و همچنین به ارایه سطوح پیشنهادی سرانه فضای سبز توسط سازمان‌ها و ارگانهای داخلی نیز اشاراتی دارد. طراحی باغ و احداث فضای سبز از غزاله روحانی به تاریخچه باغ و پارک در ایران و جهان می پردازد. محمد روحی در رساله ی خود با عنوان تحلیل

دارند و به منظوره‌های گوناگونی از آن استفاده می کنند بنابراین، ضرورت بررسی پارک‌ها از نظر کارایی آنها اهمیت ویژه ای دارد. وسعت شهر اصفهان ۲۱۰ میلیون مترمربع است که سهم فضای سبز از این وسعت ۲۵ میلیون مترمربع می باشد. همگام با رشد جمعیت و افزایش سطح شهر، سرانه فضای سبز به ازای هر نفر ۱۶ مترمربع رسیده است که امید است این میزان به ۴۰ مترمربع که حد استاندارد آن است برسد. در ۱۰ سال آینده با در نظر گرفتن استاندارد سرانه فضای سبز نیاز به ۵۰ میلیون مترمربع فضای سبز در شهر اصفهان می باشد. اما ایجاد فضای سبز و پایدار و زیبا جز با همیاری و عزم ملی و همگانی امکان پذیر نیست و یکایک افراد جامعه موظف به حفظ طبیعت و فضای سبز و مسئول در برابر نحوه برخورد دیگران نسبت به آنها هستند (آمار سازمان پارک‌های اصفهان، ۱۳۷۵).

۱-۲- اهداف پژوهش

هدف‌های پژوهش را می توان در دو طبقه بنیادی و کاربردی قرار داد:

هدف اصلی پژوهش‌های بنیادی ایجاد مدلی است که متغیرهای مربوطه را در یک محیط خاص تشخیص دهد و درباره آنها فرضیه‌هایی بسازد و سرانجام به کشف قوانین کلی دست یابد. گسترش یک مدل مفهومی تجربی موجب تعمیم نظریه و نیز هدایت آن به سوی زمینه‌های مختلف پژوهشی و علمی می شود. از این رو هدف بنیادی پژوهش حاضر از یک سود تدوین مدلی تجربی است که بتواند کارکرد پارک‌ها را

- در یک مدل تحلیلی متغیرهای «امکانات پارک‌ها»، «میزان امنیت»، «انسجام اجتماعی» با کارکرد پارک‌ها به عنوان سازه پنهان چه رابطه‌ای دارند.

۱-۵- روش‌شناسی تحقیق (روش، جامعه و نمونه و تکنیک‌های تحقیق)

تحقیق حاضر به روش پیمایش (Survey study)، در مقطع زمانی ۱۳۸۸ و در شهر اصفهان صورت گرفته است. در این روش از طریق پرسشنامه محقق ساخته اطلاعات مورد نیاز از شهروندان جمع‌آوری شده است. جامعه آماری در این تحقیق کلیه پارک‌های شهر اصفهان می‌باشد. شهر اصفهان دارای جمعیتی در حدود ۱۶۵۰۰۰۰ نفر-۳۵٪ جمعیت کل استان اصفهان- است. وسعت شهر بزرگ اصفهان بدون اراضی نظامی ۳۴۵۴۳ هکتار است. مساحت فضای سبز شهر اصفهان در حال حاضر ۲۶۵۰ هکتار است. سرانه‌ی مفید فضای سبز شهری به ازای هر شهروند اصفهانی ۱۵.۸ مترمربع است. در شهر اصفهان ۳۰ پارک بزرگ شهری به وسعت ۲۵۶ هکتار که ۹.۸٪ مساحت فضای سبز را تشکیل می‌دهد، تعداد ۵۵۰ پارک محله‌ای به وسعت ۷۱۲ هکتار که ۲۷.۳٪ مساحت فضای سبز است و تعداد ۷۰۰ رفوژ خیابان‌ها و معابر به وسعت ۴۲۰ هکتار که ۱.۶٪ مساحت فضای سبز است و ۱۲۰۰ هکتار کمربند سبز که ۴.۶٪ مساحت فضای سبز است را به خود اختصاص داده است. جامعه مورد مطالعه ما پارک‌های بزرگ شهر اصفهان است از تعداد ۳۰ پارک بزرگ شهری ۱۰ پارک را به عنوان نمونه انتخاب شدند در آنها با ۱۵۰

جمعیت شهر رشت به وضعیت جمعیتی شهر رشت در سالهای مختلف پرداخته است. حسین زاده دلیردر مقاله‌ای تحت عنوان فضای سبز شهری منطقه، به توزیع پارک‌های شهر تبریز و چگونگی مکانیابی آنها و همچنین ارایه آلترناتیوهای پیشنهادی به چشم می‌خورد.

۱-۴- سئوالات و فرضیات تحقیق

با توجه به هدف تحقیق و در این راستا سئوالات زیر مطرح می‌شوند.

- میزان کارایی پارک‌ها در چه حدی است و مهم‌ترین عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آن کدامند؟
- آیا کارکرد پارک‌ها و همچنین عوامل مؤثر بر آن از متغیرهایی نظیر جنسیت، تاهل، تحصیلات، نوع پارک انسجام اجتماعی و امنیت اجتماعی تأثیر می‌پذیرد؟

فرضیات تحقیق که این پژوهش به دنبال بررسی آنهاست عبارتند از:

- بین «نوع پارک و کارکرد پارک رابطه وجود دارد؛

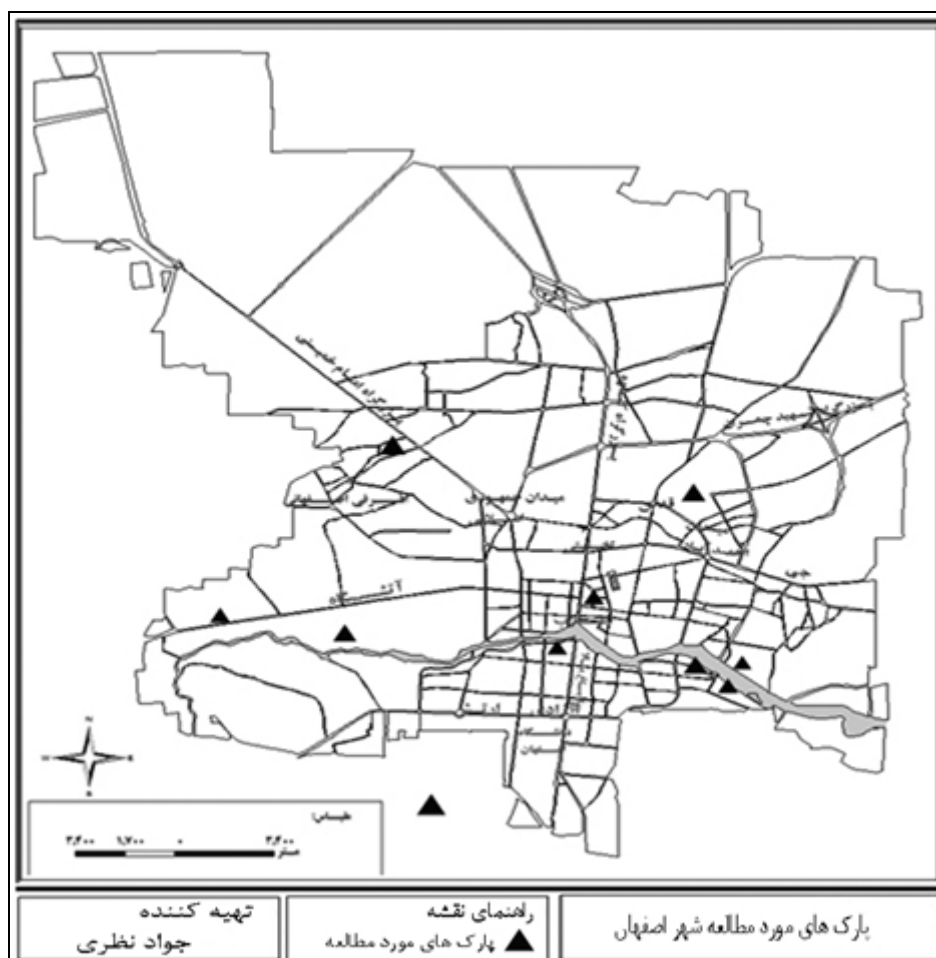
- بین «تاهل» و کارکرد پارک‌ها(به عنوان متغیر وابسته) رابطه معنی داری وجود دارد؛

- بین «جنس» و کارکرد پارک‌ها(به عنوان متغیر وابسته) رابطه معنی داری وجود دارد؛

- میزان کارکرد بر اساس شغل متفاوت پاسخگویان متفاوت است؛

- بین تحصیلات افراد و کارکرد پارک‌ها رابطه وجود دارد؛

نفر مراجعه کننده مصاحبه صورت گرفت (آمار پارک‌ها و شهرداری اصفهان، ۱۳۷۵).

شکل ۱- نقشه پراکندگی پارک‌های مورد مطالعه

۱-۶- متغیرهای تحقیق، گویه‌های مربوطه و نحوه

شاخص‌سازی بر اساس آنها

متغیر وابسته تحقیق کارکرد پارکها و متغیرهای مستقل تحقیق نیز مشتمل بر جنس، تأهل، تحصیلات، نوع پارک انسجام اجتماعی و امنیت اجتماعی می‌باشند که گزینش این متغیرها و انتخاب گویه‌های مربوطه برای سنجش آنها بر اساس مبانی نظری، بررسی منابع موجود و مطالعات انجام شده صورت گرفته است. قبل از گویه سازی برای متغیرها، شاخص‌های هر کدام مد نظر بوده که در اینجا به معرفی آنها می

داده‌های مورد نیاز تحقیق از دو طریق پرسشنامه و

مراجعه به اسناد جمع‌آوری گردید. طراحی پرسشنامه بر اساس مبانی نظری صورت گرفت. به منظور اطمینان از اعتبار (Validity) پرسشنامه طراحی شده قبل از تکمیل بر اساس نظرات چند تن از اساتید صاحب‌نظر دانشگاه اصلاح گردید و برای حصول پایایی (Reliability) نیز با انجام Pre-test و تکمیل آن در نمونه‌ای مقدماتی به حجم ۳۰ نفر، با انجام آزمون آلفای کرونباخ به اصلاح نهایی گویه‌ها اقدام گردید.

است. جدول شماره (۱) هرکدام از متغیرها را پس از انجام pre-test و اجرای آزمون آلفای کرونباخ نشان می‌دهد.

پردازیم. متغیر وابسته تحقیق یعنی کارکرد پارک‌ها ترکیبی از شاخص‌های فیزیکی، فرهنگی اجتماعی و روانی است. متغیرهای انسجام و امنیت از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی اجتماعی و روانی ترکیب شده

جدول ۱- شاخص سازی متغیر بر حسب نقش آنها

شاخص‌ها	نقش	متغیرها
اجتماعی فرهنگی: روابط اجتماعی، رعایت حقوق، اجتماعی شدن	وابسته	کارکرد پارک
روحي روانی: آرامش روانی، کاهش تنش و استرس، ورزش		
آموزشی: یادگیری، برگزاری جلسات، کلاس فوق برنامه		
تفریحی، فرهنگی، بهداشتی، تغذیه ای، وضعیت پارکینگ‌ها، پیاده روها	مستقل	امکانات پارک‌ها
امنیت پارک، تردد برای خانم‌ها، تردد در ساعات پایانی شب	مستقل	امنیت اجتماعی
کمک به هم‌دیگر، داشتن دوستان واقعی، احساس تعلق داشتن، اعتماد داشتن	مستقل	انسجام اجتماعی

شده بر روی متغیر پنهان، بعنوان اعتبار آن شاخص در نظر گرفته شد. ضرایب روایی متغیرها از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد که در جدول ذیل متغیرهای تحقیق و ضریب روایی آنها بر اساس نتایج آزمون آلفای کرونباخ مطرح شده است.

در این تحقیق از دو نوع اعتبار صوری و سازه برای مقیاس‌های اندازه‌گیری استفاده شده علاوه بر تطبیق مبانی نظری با تئوری‌های موجود بلکه توسط متخصصین رشته نیز مورد ارزیابی قرار گرفت و در مدل اندازه‌گیری لیزرل ضرایب متغیرهای مشاهده

جدول ۲- متغیرهای تحقیق و نتایج آزمون آلفای کرونباخ

ضریب روایی	متغیرها	
۰/۶۷	اجتماعی فرهنگی	کارکرد پارک‌ها
۰/۷۱	روحي روانی	
۰/۸۲	آموزشی	
۰/۶۳	امکانات پارک‌ها	
۰/۷۲	امنیت اجتماعی	
۰/۶۸	انسجام اجتماعی	

گویه‌ها (recode) کردن گویه‌های با جهت مخالف)، گویه‌های مربوط به هر متغیر وارد مدل آماری «تجزیه به مؤلفه‌های اصلی» (PCA) شده و عناصر مربوط به بردار ویژه متناظر با بزرگترین مقدار ویژه

به منظور پردازش داده‌ها و تهیه شاخص‌های مناسب برای اجرای مدل‌های آماری مورد نظر، برای هرکدام از متغیرهای مستقل فوق «شاخصی ترکیبی» محاسبه شد. برای این منظور پس از یکدست کردن

اساس معیارهای مختلفی طبقه بندی کرده اند از جمله کلاسون آنها را به سه دسته بر پایه، اتکا به منابع طبیعی، دسترسی و مناطق حد متوسط طبقه بندی می کند. پارک‌ها برحسب ویژگی اصلی به پارک‌های طبیعی و مصنوعی و بر اساس اندازه به کوچک، متوسط، بزرگ شهری و منطقه‌ای ملی تقسیم می شوند.

بررسی موضوع از دیدگاه‌های مختلف به ما این امکان را می‌دهد تا ابعادی از موضوع را که هرگز مورد توجه قرار نگرفته است کشف کنیم. بدین منظور لازم است بدواً به نظریه‌های مربوطه در حوزه‌های مختلف علوم انسانی و رفتاری رجوع نموده و سپس با ملاحظه تئوری‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و زیست‌شناسی بتوانیم واقعیت کارکرد پارک‌ها را تبیین و نظریه‌ها و رهیافت‌های تئوریک موجود در این زمینه را تشریح نماییم. با توجه به اینکه هدف این مقاله بررسی کارکرد پارکها از دیدگاه جامعه‌شناسی است، بنابراین، ابتدا با اشاره مشخصات فضاهای سبز شهری سپس با صرف نظر از تئوری‌های مختلف مروری اجمالی به برخی تئوری‌های جامعه‌شناسی و دسته بندی‌های صورت گرفته در این حوزه خواهیم داشت.

۲-۲- ریخت شناسی و ویژگی‌های فیزیکی فضاهای

سبز شهری

منظور از فضاهای سبز شهری، نوعی از سطوح کاربردی زمین شهری با پوشش‌های گیاهی انسان ساخت است که هم واجد "بازدهی اجتماعی" و هم واجد "بازدهی اکولوژیکی" هستند. منظور از "بازدهی اکولوژیکی" عبارت است از زیباسازی بخش‌های شهری، کاهش دمای محیط، تولید اکسیژن و... از

ماتریس همبستگی درونی آنها بعنوان ضرائب وزنی گویه‌ها استخراج گردید. با ضرب نمودن هرگویه در ضریب وزنی مربوطه و سپس جمع گویه‌های موزون، شاخص ترکیبی (CI: Composed Index) مورد نظر بدست آمد. به این ترتیب داده‌های مورد نیاز برای اجرای مدل‌های مورد نیاز آماری، در مقیاسی فاصله‌ای- نسبی بدست آمدند. بطور کلی عملیات مربوط به این مرحله، که در هر مطالعه‌ای بعد از مرحله جمع‌آوری داده‌ها (data gathering) و قبل از مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها (data analysis) انجام می‌شود، علاوه بر خلاصه‌سازی اولیه و تهیه شاخص‌های کمی معنادار و قابل مقایسه، با ارتقاء مقیاس داده‌ها از رتبه‌ای به فاصله‌ای- نسبی، باعث افزایش و ارتقاء کیفیت داده‌ها (data quality) شده و به این ترتیب امکان بهره‌گیری از تمامی روش‌های پارامتری پیشرفته آماری را برای تجزیه و تحلیل آنها فراهم می‌نماید.

۲- مبانی نظری تحقیق

۱-۲- انواع پارک‌های شهری و ویژگی آنها

کلمه پارک از کلمات فرانسه است که وارد زبان فارسی شده است به معنی باغ وسیع پر درخت که گردش و شکار و جز آن را استفاده می‌شود مانند پارک مخبرالدوله، پارک امین‌الدوله و... (دهخدا، ج ۴). البته مشکل اولیه و معنای پارک در فرانسه و اروپا زمین سبزی بود که برای نگهداری از حیوانات وحشی یا اهلی در آن را با حصار محصور می‌کرده‌اند (براتی و دیگران، ۱۳۸۰: ۴۲). فرهنگ آکسفورد پارک را قطعه زمینی بزرگ می‌داند که محصور و عموماً با درختزار (Woodland) و چمن پوشیده است. پارک‌ها را بر

فضاهای سبز عمومی؛ فضاهای سبز نیمه عمومی و فضاهای سبز خیابانی نیز تقسیم می‌شوند.

فضاهای سبز عمومی، فضاهایی هستند که واجد بازدهی اجتماعی می‌باشند. این فضاها برای عموم مردم در گذران اوقات فراغت، تفریح و مصاحبت با دوستان و گردهمایی‌های اجتماعی و فرهنگی استفاده می‌گردد. وجود نیمکت، روشنایی، آبخوری، دستشویی، کف سازی معابر و دسترسی، از مؤلفه‌های فضاهای سبز اجتماعی (عمومی) به شمار می‌روند. از این فضاهای سبز معمولاً به عنوان "پارک" نام برده می‌شود. در واقع فضاهای سبز اجتماعی شامل همه ی فضاهای سبز عمومی مجهز به خدمات و تسهیلات می‌شود. فضاهای سبز نیمه عمومی بازدهی اکولوژیکی دارند، لیکن استفاده کنندگان آنها نسبت به فضاهای سبز عمومی محدودتر هستند. بنابراین واجد بازدهی تام اجتماعی نیستند. محوطه‌های باز بیمارستان‌ها، پادگان‌ها و ادارات دولتی و... در این دسته قرار می‌گیرند. فضاهای سبز خیابانی نوعی از فضاهای سبز شهری هستند که به طور معمول درختکاری حاشیه ی باریکی از حد فاصل مسیرهای پیاده رو و سواره رو را تشکیل می‌دهند. فضاهای سبز غیرشهری، فضاهایی هستند که کارکرد شهری ندارند، لیکن از آنجا که کارکرد آنها خاص مراکز شهری نیست، در دسته بندی فضاهای سبز غیر شهری قرار می‌گیرند. این فضاها یا طبیعی هستند، نظیر جنگل‌های طبیعی و یا مصنوعی هستند مانند باغ‌ها و جنگل‌های مصنوعی. سطوح سبز نیز به دو دسته ی شهری و غیر شهری تقسیم می‌شوند. سطوح سبز دارای کارکردهای شهری را سطوح سبز شهری می‌نامند، نظیر زمین‌های باز ورزشی چمن کاری شده، جزیره‌ها و لچکی‌های

دیدگاه حفاظت محیط زیست، فضای سبز شهری، بخش جاندار ساخت کالبدی شهر را تشکیل می‌دهد. فضای سبز شهری از دیدگاه شهرسازی دربرگیرنده ی بخشی از سیمای شهر است که از انواع پوشش‌های گیاهی تشکیل شده است و به عنوان یک عامل زنده و حیاتی در کنار کالبد بی جان شهر، تعیین کننده ی ساخت مرفولوژیک شهر است. برای دست یافتن به تعریفی دقیق تر باید در مقوله ی فضای سبز شهری بیشتر تأمل کنیم و برای این منظور از تبیین مفهوم "فضا" استفاده می‌شود. فضا می‌تواند چنان نازک و وسیع به نظر آید که احساس وجود بعد از بین برود. لیکن از آنجا که این نوع فضا در صورتی که فضای سبز باشد، نسبت به فضاهای سبز سه بعدی انبوه، دارای بازدهی اکولوژیکی نسبتاً کمتری خواهد بود. بنابراین، لازم است این تمایز را در انواع کاربری زمین از لحاظ پوشش‌های گیاهی قایل شویم. زمین‌هایی که به پوشش‌های گیاهی کوتاه (نازک و کم حجم) اختصاص دارد، مثل چمن و مراتع به عنوان "سطوح سبز" و زمین‌هایی که به پوشش‌های گیاهی بلند یا نسبتاً بلند اختصاص دارند، نظیر جنگل، باغ و... با عنوان "فضای سبز" دسته بندی می‌شوند. در واقع سطوحی را "فضای سبز" تعبیر می‌کنیم، که توسط درختان دارای بُعد و حجم شده و تبدیل به "فضای مثبت" گردیده اند. در مقابل سطوحی که عاری از درخت بوده و گیاهان آن منحصر به سطوح چمن و انواع گیاهان پوششی باشند، یک "فضای منفی" یا به عبارت بهتر "سطح سبز" تعریف می‌شوند.

فضاهای سبز را می‌توان به دو دسته ی "فضاهای سبز شهری" و "فضاهای سبز غیرشهری" تقسیم کرد. افزون بر آن فضاهای سبز شهری، به سه دسته ی

دسته تقسیم می‌شوند که عبارتند از: پارک‌های جنگلی؛ پارک‌های ملی و پارک‌های عمومی.

تأسیس پارک‌های جنگلی دارای ضوابط اختصاصی است که با پارک‌های ملی متفاوت می‌باشند و برای احداث آن نکات بسیاری را باید در نظر گرفت. معمولاً پارک‌های جنگلی به دو دسته تقسیم و مورد بهره برداری قرار می‌گیرد: پارک‌های جنگلی طبیعی و پارک‌های جنگلی مصنوعی. به موازات گسترش و پیشرفت در تمام خدمات شهری و ازدیاد جمعیت، احداث پارک‌های ملی خود پدیده‌ی لازم و ضروری در تکمیل خدمات شهری و بهسازی محیط زیست می‌باشد. پارک‌های ملی یک اسم عام برای انواع پارک‌های شهری و خارج شهری است، که ظاهراً در تحقق بخشیدن حفظ و حراست اکوسیستم‌ها و زیبایی‌های طبیعت می‌باشد. ولی در معنا مباینت زیادی میان آن‌ها وجود ندارد. بنابراین، پارک‌های ملی را برحسب اهداف معینی به پارک‌های گیاه‌شناسی، پارک‌های وحش، پارک‌های نمایشگاه‌ها، پارک‌های ورزشی دسته‌بندی می‌نمایند (شیرزاد، ۱۳۸۷: سایت رشت).

اما در مورد پارک‌های عمومی می‌توان گفت که طبیعت این پارک‌ها به گونه‌ای است که تمام طبقات مردم می‌توانند از آن استفاده کنند. این پارک‌ها به منظور گردشگاه و محل استراحت عموم مردم می‌باشند، علاوه بر نکات فوق یکی دیگر از خصوصیات مهم و مفید پارک‌های عمومی تأثیری است که در آب و هوای شهرها می‌گذارد و خود به حفظ بهداشت محیط و سلامتی افراد کمک می‌نماید. در پارک‌های عمومی باید سعی شود که تمام وسایل سرگرمی و رفاهی تقریباً برای همه‌گونه سلیقه، فکر و سن وجود

کوچک (رمپ‌ها، لوپ‌ها و رفوژها) کنار خیابان‌ها و پل‌ها که با انواع گیاهان پوششی نظیر چمن یا گل پوشانده می‌شوند. آن بخش از سطوح سبز بدون کارکردهای شهری را سطوح سبز غیرشهری می‌نامند مانند مراتع اطراف شهر و... (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۲۹). نکته مهمی که در خصوص فضای سبز شهری باید یاد آور شد اینکه انسانی که بزرگترین تغییر دهنده‌ی محیط زیست است، اگر این تغییرات را آگاهانه صورت ندهد خود نیز قربانی عملکرد خویش می‌گردد. زیرا خود نیز یک گونه بیولوژیکی است و برای ادامه‌ی حیات نیازمند گونه‌های دیگر و موجودیت تعادل طبیعی است. البته محیط زیست انسان نه تنها یک واقعیت بیولوژیکی بلکه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی، فلسفی، عقیدتی و زیباشناسی است. طراحی این فضا کار حساس و پیچیده‌ای است و مسائل بسیار متفاوتی در آن دخیل است. در طراحی به جز کنار هم گذاشتن گیاهان نیاز به حساسیت طراح در انتقال احساسی که می‌خواهد به بیننده منتقل کند است. درست مانند کاری که هر هنرمند دیگری باید بدان نایل گردد. بنابراین، بی‌شبهت به کار یک نقاش طبیعت نیست (اصلاح عربانی، ۱۳۷۴: ۸۱).

انواع پارک‌ها و ویژگی‌های آنها: در ابتدا باید اشاره کرد که عناصر تشکیل دهنده پارک عبارتند از نیمکت، درب محوطه ورودی پارک، احداث پارکینگ، آب و امکانات آبیاری، روشنایی و چراغ، تندیس‌ها، رستوران، بوفه و ظروف آشغال، سالن سینما و تئاتر و مطالعه کتاب، باغ وحش، دستشویی، توالی، تابلوهای راهنمایی. پارک‌ها برحسب شکل، خصوصیات منطقه‌ای، چگونگی عادات و سنن و نحوه استفاده به چند

ترجیح می‌دهد در گوشه‌ای بنشیند و از زیبایی محیط بهره‌برد. نیازهای زیست محیطی بشر گاهی جسمی و گاهی روحی است، ولی تمام این نیازها در یک زمان و به‌طور مداوم بروز نمی‌نماید، طراحان برای رفع این نیازها چهار هدف کلی را دنبال می‌کنند: ایجاد فضایی به‌منظور بهسازی محیط زیست؛ احداث فضایی برای بازی کودکان؛ مکانی برای آموختن و گرد هم آوردن افراد جامعه. با پیشرفت تکنولوژی و هجوم مردم به شهرهای بزرگ، تراکم جمعیت در شهرها روز به روز بیشتر شده از وسعت حیاط‌ها کاسته و خیابان‌ها و کوچه‌ها تنگ‌تر شده است و محیطی خفقان‌آور به وجود آورده است. در نتیجه، فشارهای روحی افزایش یافته و اختلالات روانی شدت گرفته است. تا اوایل قرن بیستم توجه خاصی نسبت به این موضوع مبذول نگردید. در این زمان بود که روانشناسان و جامعه‌شناسان به جنب و جوش افتادند و به کمک رسانه‌های گروهی مردم را با این مشکل آشنا ساختند. طبعاً توجه مسئولان امر نیز به این موضوع جلب شد و پارک‌سازی برای بهسازی محیط زیست آغاز گردید. ضرورت احداث پارک خصوصاً در نقاط پرتراکم شهرهای بزرگ احساس گردید. با توسعه شهرنشینی و ازدیاد روز افزون جمعیت و آپارتمان‌نشینی، کودکان اماکن بازی در فضای باز را از دست دادند. کودکان به جایی برای دویدن و هوای تازه برای استنشاق نیاز دارند. به این منظور در هر پارک مکانی مخصوص برای بازی کودکان اختصاص یافت. این اماکن با در نظر گرفتن نیازهای جسمی کودکان در سنین مختلف طرح‌ریزی می‌شود. امروزه متخصصین و روانشناسان کودک وسایل بازی جدید برای رشد بهتر جسمی و روحی

داشته باشد. تأسیساتی که در پارک‌های عمومی ضروری است که عبارتند از تشکیلات اداری، تشکیلات ساختمانی مانند خیابان‌ها و خیابان‌های مخصوص عابرین پیاده، درب‌های ورودی و خروجی، پارکینگ‌ها، موزه‌ها، گلخانه‌ها و گرمخانه‌ها، آکواریوم، تشکیلات تزئیناتی، آب‌نماها، برکه، دریاچه‌های مصنوعی، جنگل‌کاری، گل‌کاری و چمن‌کاری، تشکیلات رفاهی و تفریحی، ستوران‌ها، جایگاه موزیک، سالن‌های سینما و تئاتر، باغ وحش، نیمکت، زمین‌های ورزشی، زمین‌های بازی کودکان، پارک‌ها را از لحاظ اشکال به انواعی تقسیم می‌کنند که عبارتند از: پارک‌های منظم؛ پارک‌های غیر منظم؛ پارک‌های مختلط؛ پارک‌های فانتری و پارک‌های مدرن (شیرزاد، ۱۳۸۷: سایت رشت).

۳-۲- رویکرد روانشناختی پارک‌ها

معمولاً طراحان نیازهای روحی و جسمی و اجتماعی سنین مختلف مردم هر منطقه را در نظر گرفته و مطابق این احتیاجات پارک‌ها را طراحی می‌کنند. احتیاجات روانی افراد از محیط زیست، به متغیرهای گوناگونی از قبیل سن، طبقه اجتماعی، فرهنگ، تجربیات گذشته، هدف‌ها و روش زندگی روزانه مردم بستگی دارد. احتیاجات فردی و گروهی متأثر از عوامل فوق‌الذکر می‌باشد. به این ترتیب احتیاجات یک کودک و یک نوجوان و یک فرد بالغ با یکدیگر تفاوت دارد. حتی اگر نیازهای آنان واحد باشد باز نحوه دستیابی به این هدف‌ها فرق می‌کند؛ بدین معنی که همه مردم در هر سن و طبقه‌ای می‌خواهند در پارک تفریح کنند. تفریح کودکان، دویدن و سر و صدا کردن است، در صورتی که یک فرد مسن

آنان ساخته و معرفی نموده اند (ویناور، ۱۹۶۵: ۳۲). جنبه‌های آموزشی پارک‌ها به اندازه موارد تفریحی و بهسازی محیط زیست حائز اهمیت است. در اکثر پارک‌ها مراکز پرورش فکری کودکان و نوجوانان احداث گشته است. در این مراکز کتابخانه‌های مجهز، سالن‌های پخش فیلم ساخته شده است. به علاوه، در سالن یا فضای باز پارک‌ها، نمایشگاه‌های مختلف بر پا می‌شود که تفریح کنندگان را به بازدید از آنها تشویق می‌نماید نزدیک کردن مردم به طبیعت از طریق دیدن درختان و گل‌ها و گیاهان در حال رشد و مشاهده تفاوت فصول مختلف سال نیز خود جنبه آموزش داشته و تأثیر فراوان بر روحیه و روش زندگی افراد می‌گذارد. در قرن کنونی تصور می‌شود که کم‌کم ماشین‌های مختلف مثل کامپیوتر جای افراد را بگیرد و آنها را به ماشین‌هائی خودکار و بی‌احساس تبدیل نماید. برای جلوگیری از این موضوع و حفظ خصائص انسانی گرد هم آوردن افراد برای تبادل احساسات و درک نیازهای آنان به یکدیگر ضرورت پیدا می‌کند. امروزه روانشناسان ثابت کرده اند که نزدیک کردن مردم به طبیعت و گرد هم آوردن طبقات مختلف اجتماع برای ایجاد تعادل روانی هر جامعه ضرورت دارد. بعلاوه دیدن زیبایی‌های طبیعی آرامش بخش و دلنشین بوده و در ضمن مردم در اثر داشتن تماس مستقیم با گیاهان ارزش وجود آنها را بهتر دریافته و در نگهداری و حفظ محیط زیست کوشاتر می‌گردند (نیومن، ۱۹۷۴: ۱۷).

الگوهای رفتاری در پارک با ابعاد فیزیکی آن مرتبط است. از آنجا که میدانیم پارک‌ها و فضای سبز شهری به عنوان فضاهایی برای آرامش و آسایش شهروندان محسوب می‌شوند و خانواده‌ها و افراد

برای خارج شدن از قید و بندهای زندگی به این مکان‌ها مراجعه می‌کنند، اما چطور می‌توان یک فضای مناسب و بدون هیچ دغدغه خاطر و فضایی خالی از آسیب‌های اجتماعی فراهم کرد؟ یعنی ایجاد امنیت و آسایش یکی از فاکتورهای مهم در جذب شهروندان به پارک‌ها خواهد بود. چرا که خانواده‌ها و افراد بدون ایجاد این احساس نمی‌توانند به این فضا برسند. پس طراحی مناسب در ایجاد بستر مساعد برای افزایش تعاملات اجتماعی مثبت و محدودیت رفتارهای ناهنجار در این فضاها کمک خواهد کرد. روند رو به افزایش آمار معتادین، ابعاد بسیار گسترده جرائم و خسارات ناشی از ناهنجاری‌های اجتماعی ما را بر آن می‌دارد که به دنبال این سؤال باشیم که چگونه می‌توان این فضاها را به فضاهای مناسبتری تبدیل نمود تا محلی جهت بزهکاری وسایل مربوط به اعتیاد نباشد؟ بارکر از مؤسسين نظریه روانشناسی اکولوژیکی به بررسی الگوهای رفتاری فوق فردی با رفتارهایی که به طور جمعی در محیط بروز می‌کند می‌پردازد. او معتقد است که بین ابعاد فیزیکی و رفتاری در قرارگاه‌های رفتاری تناسب و رابطه خاصی وجود دارد که آن را با مفهوم همساخت بیان می‌کند. بارکر معتقد است فرد با قرار گرفتن در قرارگاه‌های رفتاری مختلف، نقش‌های اجتماعی معینی را عهده دار می‌شود (مرتضایی، ۱۳۶۷: ۴۵). در دیدگاه تعیین کنندگی محیط، محیط نقش تعیین کننده ای در رفتار، ادراک و احساس انسان دارد. در این دیدگاه هر محرکی پاسخی خاص را ایجاد می‌نماید. محیط در چنین دیدگاهی عمدتاً بر معنای شرایط اقلیمی و جغرافیایی است، اگر چه قابل تعمیم به محیط مصنوع نیز می‌باشد. دیدگاه امکان دهنده‌گی محیط، محیط

از جمله پارکها، رویکردهای مختلفی ارائه شده است. تمرکز بر جنبه‌های مدیریتی از رویکردهای غالب است. از آن جمله استفاده از نیروهای امنیتی و یا تعطیلی پارک‌ها در ساعات اوج امکان وقوع جرم است که در پارک‌ها مورد توجه قرار گرفت. استفاده از دوربین‌های مدار بسته در مرکز شهر گلاسکو و پارک‌های اطراف آن یکی از راه‌حل‌های مدیریتی بوده که باعث کاهش میزان جرم بوده ولی پیامد منفی آن از دست رفتن حقوق شهروندی است. زیرا برای اکثر مردم رضایت بخش نیست در محدوده کنترل شده قرار گیرند (فایف، ۱۹۹۸: ۵۶). روشنایی بیشتر در پارک‌ها، افزایش و تعویض دسترسی‌ها بگونه‌ای که امکان حرکت ماشین پلیس را بدهد، حصار کشی و نرده کشی در اطراف پارک موجب افزایش استفاده بیشتر پارک‌ها توسط افراد عادی و ترک بسیاری از افراد ناباب از پارک شده است (کرتال، ۱۹۹۲: ۹). اصولاً طراحی فضای شهری زمانی با موفقیت روبرو خواهند بود که بتوانند به مجموعه‌ای از نیازهای انسان پاسخ دهد. تمرکز بر یک سطح از نیازها، طرح را در همان محدوده متوقف خواهد نمود و سازگاری و انعطاف پذیری را در ارتباط با استفاده کنندگان مختلف کاهش خواهد داد. با این وجود عملکردها میتوانند نقش بسیار مهمی در پویایی، سرزندگی و پایداری فضاها ایفا نمایند. هر عملکرد در جذب و جلب گروه یا گروه‌های خاصی عمل می‌نماید و شرایطی را جهت تعاملات اجتماعی بین زنان، مردان، کودکان و سالخوردگان فراهم می‌کند. مشاهدات میدانی نشان می‌دهد که بخش‌هایی از پارک که جذاب جمعیت زنان و کودکان و کلاً خانواده‌هاست غالباً فضاهای سالمتری را از نظر رفتارهای ناهنجار مربوط به گروه بزهکار و ناهنجار نشان می‌دهند.

فیزیکی را بستری می‌داند که امکانات و محدودیت‌هایی را برای رفتار به وجود می‌آورد، اما محیط تعیین کننده رفتار نیست بلکه، صرفاً امکان بروز برخی رفتارها را بوجود می‌آورد. در دیدگاه احتمال دهندگی ضمن آنکه مردم میتوانند رفتارهای مختلفی را در یک محیط داشته باشند و به انگیزه‌های فردی اهمیت میدهند، ویژگی‌های طراحی و عوامل محیطی مصنوع را در احتمال بروز رفتارهای خاص مهم می‌داند (بحرینی، ۱۳۸۷: ۴۶). یکی از شاخه‌های مطالعاتی مهم روانشناسی محیطی در دهه‌های اخیر بررسی الگوهای موقعیتی جرم بوده است. در مطالعاتی که در دهه هفتاد توسط اسکار نیومن در رابطه با مجتمع‌های مصنوعی انجام شد به برخی عوامل فیزیکی اشاره می‌شود که در ایجاد ترس از محیط و یا وقوع جرم، ارتباطی نزدیک دارند. تئوری فضای دفاعی، راه حل مقابله با موضوع را در ایجاد احساس، مالکیت و تعلق خاطر به فضا، امکان وجود نظارت طبیعی از داخل ساختمان به فضای خارجی و بهبود شرایط فیزیکی و کالبدی منطقه اطراف می‌داند (نیومن، ۱۹۷۲: ۲۳). مطالعات کاربردی اخیر در مورد جرائم محیطی نشان می‌دهد که جرائم محیطی در تعداد محدودی نقاط با موقعیت‌های خاص (کانون‌های جرم) اتفاق می‌افتند. نکته قابل توجه آنست که افزایش موقعیت‌هایی مشخص باعث افزایش جرم و کاهش موقعیت باعث کاهش جرم می‌شوند و این امر ارتباط مستقیم بین جرم و موقعیتی که در آن اتفاق می‌افتد را مشخص می‌دارد. یکی از راه‌حل‌های کاهش جرائم محیطی و ایجاد امنیت را در ایجاد فضاهای جذاب شهری می‌داند. به نحوی که افزایش استفاده‌های هنجار موجب میشود تا افراد ناباب مجبور به ترک فضا شوند. در بهسازی فضایی که با چنین معضلاتی روبرو هستند و

۲-۴- رویکرد جامعه شناختی پارک‌ها

بخشی از گذران اوقات فراغت شهروندان تفریح است که به منظور ارضای نیازهای مستمر اوقات فراغت در فضاهای باز یا محیط طبیعی پیرامون شهر تحقق پیدا می‌کند. فعالیتی هدفمند می‌باشد و مقصود آن رسیدن به رضایت باطنی و تجربه درونی است. کارکرد اصلی آن عبارت از استراحت، تفریح، خلاقیت و آموزش، تحکیم مشارکت روابط اجتماعی. از جمله نیازهای شخصی، روانی، سلامتی و محیطی است که شهروندان را به این فعالیت وا می‌دارد (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۷۹). این تقاضا رو به افزایش بوده در نتیجه، استفاده تفرجگاهی مردم فضای بسیار زیادی را می‌طلبد. این امر به وسیله‌ی امکاناتی نظیر پارک‌های شهری، پارک‌های حومه، جنگل‌ها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها، سواحل و محیط‌های آبی نظیر باتلاق‌ها تأمین می‌شود (مجنونیان، ۱۳۸۶: ۲۰). پس از این مقدمه قصد داریم نظریه کارکرد گرایی را معرفی و به اصول و مبانی آن بپردازیم و در نهایت، اصول آن را با کارکرد پارک‌ها به عنوان محیطی جهت تعامل اجتماعی افراد شهر مورد توجه قرار دهیم.

از جمله نظریه‌های مهم در جامعه شناسی که زیربنای تئوریکی بسیاری از تحقیقات اجتماعی بوده است، نظریه کارکردگرایی است یکی از مسائل مورد علاقه‌ی کارکرد گرایان تحلیل چیزهایی، ساختارها و به ویژه کارکردهاست که یک نظام اجتماعی برای بقای خود به آن‌ها نیاز دارد (ریتزر، ۱۳۷۴: ۳) به نظر طرفداران آن جامعه، کل همبسته‌ای است که در آن هر بخش، کارکردهای خاصی را عهده دار و بر مبنای این کارکردها انسجام و نظم اجتماعی آن بخش را تأمین می‌نماید. به گونه‌ای که، نظم و انسجام

اجتماعی را در گرو ایفای ۴ کارکرد عمده‌ی: انطباق با شرایط جدید؛ حل تنش‌های اجتماعی؛ نیل به اهداف و حفظ و تداوم الگوهای همبستگی اجتماعی می‌دانند (غفاری و لویه، ۱۳۸۴: ۹۴).

ساختارهای اساسی هر نظام اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای روابط بین دو یا چند نفر که ممکن است دوام و استمرار آن به طور تجربی به اثبات رسد. کارکردها تأثیرهای ساختار اجتماعی است که هم به تداوم نظام اجتماعی معین کمک می‌کند و هم از تداوم آن می‌کاهد (لارنس، ۱۳۷۷: ۵۷). طبق اصول این نظریه هر پدیده بنا به نیازی اجتماعی به وجود آمده تا در رفع آن نیاز خدمت کند. تشکیل این پرسه و پویش را در جامعه شناسی به عنوان یک جریان کارکردی تلقی می‌کنیم. به عبارت دیگر یک پویش کارکردی عبارت از جریانی است که در طی آن پدیده‌ای در جهت رفع یک نیاز اجتماعی پدید آید. در این صورت این پویش، کارکردی بوده و خدمتی که پدیده در جهت رفع آن نیاز انجام می‌دهد را کارکرد می‌گوییم. اگر این کارکرد یا رفع این نیاز اجتماعی، مستقیماً و بلاواسطه در جهت خدمت به کلیت جامعه نباشد آن را اصطلاحاً کارکرد نامناسب می‌گوییم. حال اگر نیازی که نهایتاً منجر به تشکیل پدیده‌ی کارکردی شده است به دلایلی از میان برود، نهایتاً پدیده‌ی تشکیل شده علت وجودی خود را از دست می‌دهد و به تدریج و از سر ضرورت نابود می‌شود. بنابراین اگر پدیده کارکردی خاصی پس از تشکیل، باز شکوفا و زنده باقی ماند و به حیات خود مقتدرانه ادامه دهد می‌توانیم نتیجه بگیریم که نیاز اولیه هنوز وجود داشته و پدیده مورد نظر ما هنوز کارکردی است بنابراین، ضرورت نخستین پیدایش پدیده‌ی کارکردی و

مرتون بر این عقیده است که نمی‌توان آنرا به جوامع بزرگتر و پیچیده‌تر تعمیم داد. اصل دوم کارکرد گرایی است که بنابر این اصل همه‌ی صورت‌های فرهنگی و اجتماعی و ساختارها کارکردهای مثبت دارند. اما مرتون می‌گوید که آشکار است که همه‌ی ساختارها، رسوم، افکار و باورداشت‌ها و نظایر آن کارکرد مثبت ندارند. سومین اصل گریزناپذیری کارکردهاست. بنابر این اصل، استدلال می‌شود که همه‌ی جنبه‌های معیارین جامعه نه تنها کارکردهای مثبت دارند، بلکه بخش گریزناپذیری از کارکرد کلی جامعه را نشان میدهند. مرتون معتقد است که واقعیت اجتماعی می‌تواند برای موقعیت اجتماعی دیگر پیامد منفی داشته باشد. برای چشم پوشی جدی در کارکرد گرایی ساختاری پیشین، مفهوم کژکارکرد را مطرح کرد. درست همچنان که ساختارها یا نهادها می‌توانند به حفظ بخش‌های دیگر نظام اجتماعی کمک کنند، می‌توانند برای آن‌ها پیامدهای منفی نیز داشته باشند. همچنین مفهوم بی‌کارکرد را به عنوان عملکردهایی که برای یک نظام دردی را دوا نمی‌کند، مطرح کرد. مرتون مفاهیم کارکرد آشکار و پنهان را نیز مطرح کرده است که کارکردهای آشکار آن‌هایی اند که با قصد قبلی صورت می‌گیرند، در حالی که کارکردهای پنهان بدون قصد قبلی انجام می‌گیرند (ریترز، ۱۳۷۴: ۱۴۵-۱۴۷). اگر پارک را نه صرفاً یک پدیده فیزیکی بلکه پدیده‌ای که دارای حیات است و به افراد یک اجتماع حیات می‌بخشد در نظر بگیریم به نظر می‌رسد نظریه مرتون به روشنی کارکرد آنرا نشان می‌دهد از یک طرف پارک جزو لاینفک یک شهر به حساب می‌آید و ضرورتاً برای یک شهر کارکرد دارد و از طرف دیگر کارکرد آشکار پارک این است که محیطی مناسب برای گذران اوقات فراغت و تفریح

ضرورت دومین بقای ناگزیر آن است. ضرورت سومین اینکه هر پدیده‌ای تا زمانی که با توجه به اهداف نخستین و ضرورت تشکیل آن مفید است مورد توجه است و لاغیر (تنهایی، ۱۳۷۲: ۸۰).

تالکوت پارسونز کارکرد را مجموعه فعالیت‌هایی می‌داند که در جهت برآوردن یک نیاز یا نیازهای نظام انجام می‌گیرد (ریترز، ۱۳۷۴: ۱۳۱). با توجه به دیدگاه پارسونز که کارکرد را بعنوان مجموعه فعالیتی در راستای برآوردن یک نیاز می‌داند می‌توان گفت پارک از جمله نیازهای یک شهر است و مراکز شهری برای برآوردن نیازهای خاص خود از جمله نیازهای روحی و روانی، اجتماعی و فرهنگی و غیره استفاده می‌کنند. پس با این تفاسیر پارک برای یک اجتماع دارای کارکرد می‌باشد در صورتی که مدیران و فضا‌های سبز شهری بتوانند از طریق نظارت اجتماعی و اتخاذ تمهیدات مختلف، اطمینان مردم را برای گذران اوقات فراغت در پارک‌ها و به وجود آمدن نظم و انسجام اجتماعی در پارک‌ها جلب نمایند و مردم را در ساعات مختلف روز برای فعالیت‌های مختلف اجتماعی نظیر ورزش، مصاحبت و معاشرت دوستان و خانواده و امور فرهنگی و ... به محوطه‌ی فضا‌های سبز عمومی جذب نمایند. بهره‌وری اجتماعی فضا‌های سبز شهری ارتقاء می‌یابد. برای این منظور ضروری است این مکان‌ها واجد شرایط و معیارهای مدیریت پارک‌ها باشد.

رابرت مرتون شاگرد پارسونز به آن چه که خود سه اصل مسلم و بنیادی تحلیل کارکردی می‌دانست، انتقاد کرد. نخستین آن‌ها اصل وحدت کارکردی است. این اصل بنابر این می‌گذارد که رویه‌ها و باورداشت‌های فرهنگی و اجتماعی معیارین، برای کل جامعه و نیز افراد آن جنبه‌ی کارکردی دارند. اما

برسند (نورث وی، ۱۳۸۰: ۵۱) بنابر این می‌توان به روش گروه سنجی به نوع روابط اجتماعی و پیوند بین افراد و جایگاه افراد در یک گروه پی برد (رفیع پور، ۱۳۸۶: ۱۷۶). انسجام احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه که از آگاهی و اراده برخوردار باشند. همچنین می‌تواند شامل پیوندهای انسانی و برادری بین انسانها به طور کلی یا حتی وابستگی متقابل حیات و منافع بین آنها باشد. به زبان جامعه‌شناسی، همبستگی پدیده‌ای را می‌رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضاء به یکدیگر وابسته اند و بطور متقابل نیازمند یکدیگر. همبستگی گروهی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کند و با عناصر وحدت بخش خویشتن تطابق و همنوایی یابد. این همبستگی اجتماعی متضمن طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست، بالعکس دعوت به احراز این ارزش‌ها و احساس الزام متقابل است (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۴۰۱). بنابراین، یک جامعه، گروه یا موقعیت اجتماعی تا درجه‌ای همبسته خوانده می‌شود که اعضایش دارای یک وجدان جمعی با اعتقادات و عواطف مشترک باشند با یکدیگر رابطه متقابل داشته باشند و احساس کنند که وقف اهداف مشترکی هستند.

بر اساس نظر دورکیم؛ آن چه موجب افزایش و تحکیم انسجام اجتماعی می‌شود این است که احساسی را که در میدان تعاملی به وجود می‌آید عاطفه جمعی نام دارد و عاطفه جمعی عمیق، اکثراً طی مناسک جمعی به وجود می‌آید و بدین نحو موجب افزایش و تحکیم انسجام می‌شود (چلبی، ۱۳۸۵: ۱۷۵). در نتیجه، جامعه‌ای که از درجه‌ای از انسجام برخوردار باشد همه اعضای

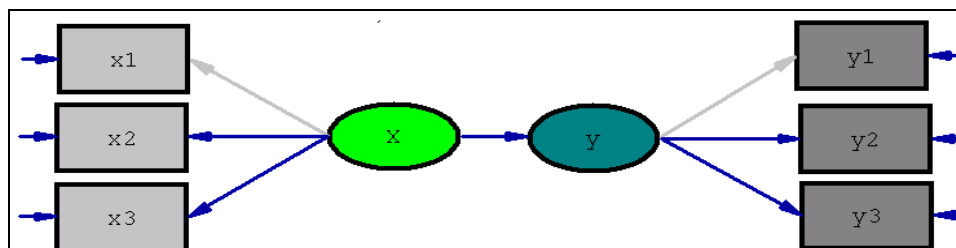
است و در همچنین فضایی افراد با یکدیگر تعامل دارند و در پارک‌ها این تعاملات و ارتباطات بیشتر می‌شود اما پارک کارکردهای پنهانی یا به قول مرتون کژکارکردهایی هم دارد و آن اینکه میتواند محیطی برای جرایم و آسیب‌های اجتماعی باشد که جزو اهداف آشکار و روشن در ایجاد یک پارک نبوده است.

ایمیل دورکیم، استمرار و پایداری حیات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یک جامعه را در گرو انسجام و همبستگی بین اجزاء و عناصر سازنده ساختار اجتماعی می‌داند. انسجام، توافق در اهداف، ارزش‌ها و نگرش‌هاست و در فرایندی اجتماعی متولد می‌شود و محصول کنش عقلانی و مختارانه است. از سوی دیگر، انسجام، پدیده‌ای نیست که یک بار برای همیشه ایجاد شود، بلکه نیازمند بازسازی و بازتولید مستمر است. انسجام از جمله مؤلفه‌های توسعه اجتماعی به شمار می‌رود. این مفهوم تأکید بر فرایندی است که در طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های گرایش، ادراکی، ارزشی، قابلیت‌ها و باورهای انسان‌ها، کنش‌ها و رفتارهای خاصی در پی خواهد داشت که مناسب توسعه است (ازکیا، ۱۳۸۰: ۲۰). افراد تشکیل دهنده جامعه دارای ادراک‌های مشترک و پیوندهای عاطفی و وابستگی‌های متقابل و نقش‌های اجتماعی هستند که این امر آنان را بیش از پیش به یک دیگر وابسته می‌کند و نوعی وحدت و یک پارچگی را در میان آنان تشدید می‌نماید که البته تنها با داشتن گروه‌های مختلف امکان حیات پیدا نمی‌کند بلکه عامل مهم در ادامه حیات یک جامعه وجود انسجام در بین گروه‌هاست چرا که اعضاء گروه با داشتن انسجام، سخت‌تر کار می‌کنند تا به هدف‌های مورد نظر

جامعه تحت لوای یک کل در مقابل همه پدیده‌ها و اموری که مشترک در بین آنهاست احساس مسئولیت خواهند داشت. پارک به عنوان نبض حیاتی یک شهر نیاز به توجه و همفکری همه افراد جامعه دارد و همه باید مراقب چنین محیطی باشند بنابراین، وجود انسجام و همفکری در بین اعضای جامعه می‌تواند بر روی میزان کارایی پارک تاثیر گذار باشد و رابطه متقابلی میتوان بین درجه انسجام یک اجتماع و میزان کارایی پارک قایل شد وقتی همه افراد به این نقطه از همفکری برسند که پارک مکانی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت شهروندان است مسلماً در حفظ و نگهداری آن تلاش خواهند نمود و این امر زمانی میسر است که آن اجتماع از درجه ای قابل قبول از انسجام اجتماعی برخوردار باشد.

امنیت در پارک‌ها از اهمیت ویژه ای برخوردار است با توجه به شرایط نامطلوب و بحرانی حاکم بر فضای پارک‌ها که ناشی از وجود ناهنجاری‌های رفتاری و حضور گروه‌های بزهکار به خصوص معتادان و قاچاقچیان مواد مخدر است، این فضاها به تدریج از حیثه استفاده عمومی خارج شده و در حال تبدیل به فضاهای نامطلوب هستند. مطالعات نشان داده است هر قدر فضا نسبت به استفاده‌های هنجار و عمومی قابلیت و جذابیت بیشتری داشته باشد نسبت

به استفاده‌های ناهنجار محدودتر می‌گردد. فضاهای سازگار و انعطاف پذیر قابلیت جذب استفاده‌های هنجار از فضا را افزایش می‌دهند. چنین فضاهایی عمر طولانی تری داشته و در زمان‌های مختلف قادر به پاسخ گویی به سیستم‌های فعالیتی پایدار و متنوع می‌باشند و وجود الگوهای رفتاری مشخص در یک مکان را امکان پذیر می‌نماید. اصولاً بین طراحی فضا و نحوه استفاده از آن توسط گروه‌های ناهنجار ارتباط وجود دارد. فضاها یا کانون‌های بحران غالباً محصور یا نیمه محصور، با بافت انبوه درختانی با تاج کوتاه در مسیر جداره‌هایی از پارک هستند که با ورودی‌های اصلی و در نتیجه شریان‌های اصلی خارجی همجوار هستند. مسیرهای باریک و اغلب هندسی پارک در مناطق خلوت، فضاهایی بی روح و بی هویت که فاقد جذابیت عمومی هستند، نیز اغلب مستعد چنین رفتارهایی هستند. الگوی کلی طرح بهسازی پارک با هدف افزایش رفتارهای هنجارمند میباید ساده و فراگیر باشد. برای تعریف چنین الگویی، الگوهای مناسب با هدف سازش کاری و انعطاف پذیری فضا برای عناصر اصلی پارک که عنوان خواهد شد، در ساختار اصلی پارک نقش تعیین کننده ای دارند (امین زاده، ۱۳۶۷: ۴۵).

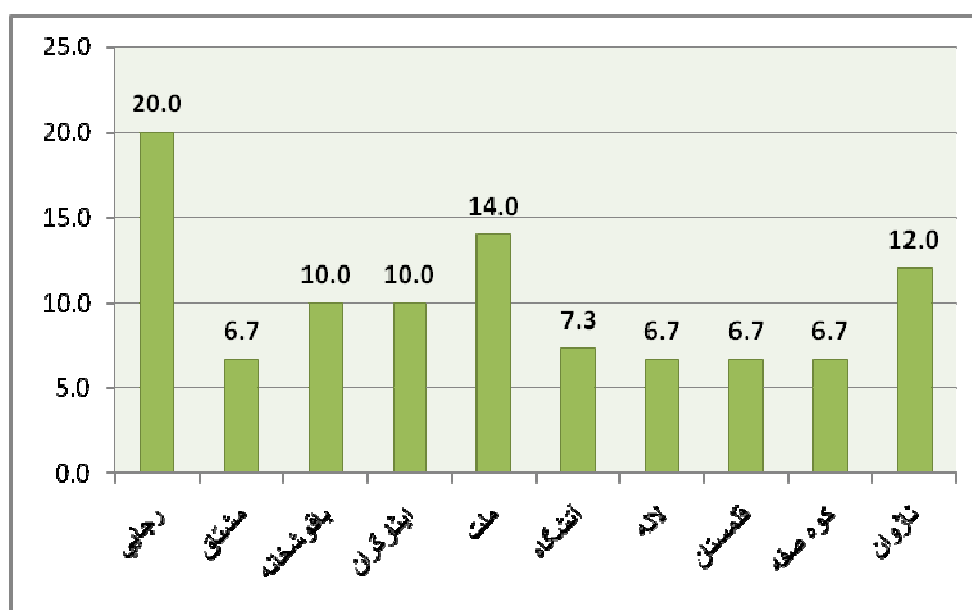
شکل ۲- مدل نظری تحقیق

X1 : امکانات X2 : امنیت X3 : انسجام y1 : اجتماعی فرهنگی y2 : روحی روانی y3 : آموزشی y : کارکرد پارک

۳- تجزیه و تحلیل و نتایج

در این قسمت به منظور پاسخ به سئوالات تحقیق، در ابتدا خلاصه‌ای از وضعیت پاسخگویان و پارک‌های مورد مطالعه ارائه شده سپس با بهره‌گیری از آزمون t تأثیر عواملی نظیر جنسیت و تأهل را بر کارایی پارک‌ها و متغیرهای مستقل مؤثر در آن سنجیده و با استفاده از آزمون F نیز به مقایسه

متغیرهایی چون نوع پارک و میزان کارایی و در نهایت با استفاده از مدل معادله ساختاری، به تشخیص عوامل مؤثر کارایی پارک‌ها و میزان و نحوه تأثیرگذاری آنها پرداخته شده است. از تعداد ۱۵۰ نفر مورد بررسی ۶۰ درصد مرد و ۴۰ درصد زن بودند. ۲۰ درصد از پاسخگویان در پارک رجائی سپس پارک ملت بوده‌اند و توزیع فراوانی پاسخگویان در شکل ذیل آمده است.

شکل ۳- نمودار توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نوع پارک

شیر آب مصرفی، وسایل تفریحی ورزشی و استراحت دانسته‌اند.

۳-۱- آزمون t

اجرای آزمون t مستقل بر روی دو گروه مردان و زنان و همچنین افراد متأهل و مجرد برای کارکرد پارک‌ها در جامعه مورد مطالعه نتایج زیر را در بر داشت.

پاسخگویان دارای دامنه سنی بین ۱۵ تا ۷۰ سال بوده‌اند که حدود ۵۰ درصد آنها سنی کمتر از ۲۷ سال داشته‌اند. حدود ۴۴ درصد شاغل و ۲۶ درصد بیکار و بقیه دانشجو و محصل بوده‌اند. از تعداد ۱۵۰ نفر به طور یکسان مجرد و متأهل بوده‌اند. حدود ۴۲ درصد دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر ۳۲ درصد هم دیپلم و تنها ۱۱ درصد بیسواد بوده‌اند. بیش از ۸۰ درصد پاسخگویان، پارک‌ها را دارای وسایلی چون

جدول ۳- مقایسه میانگین‌های کارکرد پارک بر حسب جنس و تأهل

میزان کارکرد پارک‌ها									
Sig.	t	میانگین گروهی	متغیر		Sig.	t	میانگین	متغیرها	
			متأهل	تأهل				زنان	مردان
۰/۰۳	۲/۱۵۳	۲۹/۶۹	متأهل	تأهل	۰/۵۶	۰/۵۷	۲۸/۸۳	زنان	جنس
		۲۷/۱۲	مجرد				۲۸/۱۲	مردان	

۳-۲- آزمون F (تجزیه واریانس)

به منظور مقایسه میزان کارکرد پارک‌ها در بین ۱۰ نوع پارک و به عبارتی بررسی و آزمون تأثیر نوع پارک بر متغیر وابسته از آزمون آنالیز واریانس استفاده شد که نتایج زیر را در بر داشت.

همان گونه که ملاحظه می‌شود سطوح معنی‌داری آزمون فوق برای افراد متأهل و مجرد خیل کم می‌باشد در صورتیکه این امر در بین هیچکدام از دو گروه زنان و مردان بر اساس متغیر وابسته تفاوتی وجود ندارد. به عبارت دیگر تأهل تأثیر معنی‌داری بر این متغیر دارد و جنس این تأثیر را ندارد.

جدول ۴- مقایسه میانگین‌های میزان کارایی پارک‌ها بر حسب ۱۰ نوع پارک

میزان کارایی پارک‌ها								متغیر	
Sig.	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	منبع واریانس	میانگین	تعداد		
۰/۰۰۰	۸۲۱۵	۳۱۴/۱۱۰	۹	۲۸۲۶/۹۸۶	نوع پارک‌ها	۲۴/۱۳	۳۰	رجایی	پارک‌ها
						۲۴	۱۰	مشتاق	
						۲۳/۴۶	۱۵	باغ قوشخانه	
						۲۶/۰۶	۱۵	ایثارگران	
						۲۹/۸۰	۲۱	ملت	
		۳۸/۲۳۷	۱۴۰	۵۳۵۳/۲۰۸	درون گروه‌ها	۳۴/۱۸	۱۱	آتشگاه	
						۲۷/۶۰	۱۰	لاله	
						۳۰/۹۰	۱۰	قلمستان	
						۳۱/۹۰	۱۰	کوه صفا	
						۳۶	۱۸	ناژوان	
		۱۴۹		۸۱۸۰/۱۹۳	کل	۲۸/۴۰	۱۵۰	کل	

به پارک ناژوان می‌باشد و در واقع بیشترین اختلاف میانگین (۱۲/۵۴) را با باغ قوشخانه دارد. علاوه بر آن، آزمون‌های تحلیل واریانس برای متغیر نوع شغل با کارکرد پارک‌ها نشان می‌دهد که افراد شاغل میانگین ۳۰/۲۵ و افراد بیکار دارای میانگین ۲۷/۸۹ و در

همان گونه که ملاحظه می‌شود نتایج آزمون فوق تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهند و به عبارت دیگر میزان کارکرد پارک‌ها در بر اساس پارک‌های مورد مطالعه یکسان نیست. با مراجعه به نتایج پس‌آزمون (post hoc) نشان می‌دهد که بیشترین میزان آن مربوط

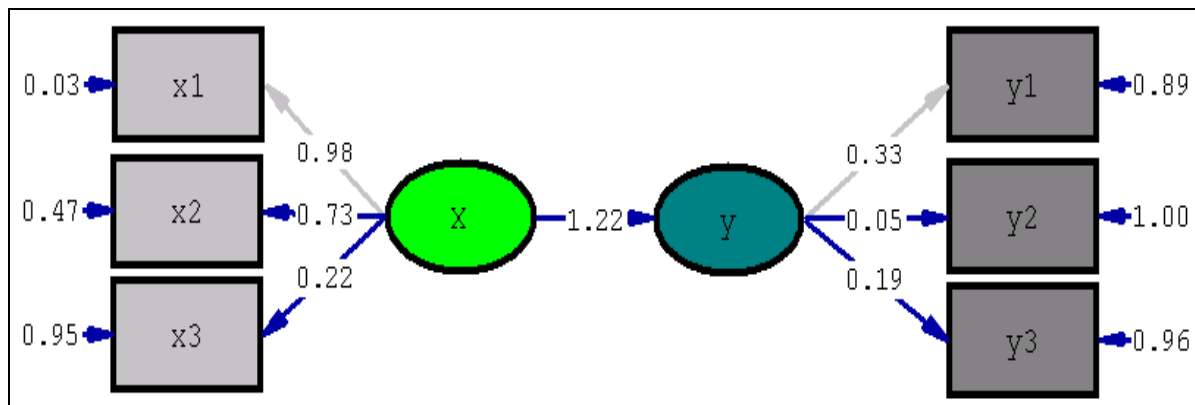
نهایت، دانشجویان و محصلان میانگین ۲۶/۱۳ را به خود اختصاص داده اند و نتایج این آزمون نشان می‌دهد که میزان کارایی پارک‌ها بر اساس نوع شغل تفاوت معنی داری دارد ولی این امر رابطه‌ای با تحصیلات افراد نشان نداد.

۳-۳- نتایج الگوسازی معادله ساختاری

پیچیدگی روابط بین پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی باعث گردیده است تا روش‌های آماری متعارف قادر به تحلیل اینگونه روابط نباشند و محققین تلاش کنند تا این روابط را با بهره‌گیری از برنامه‌های پیشرفته‌تر و در قالب مدل‌های معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. در مدل‌های معادلات ساختاری این سؤال مطرح است که چگونه می‌توان روابط علی بین متغیرهای نهفته‌ای که قابل مشاهده و اندازه‌گیری نیستند را بررسی و تأثیرات علی و میزان واریانس تبیین شده را مورد بررسی قرار داد؟

برای فایق آمدن بر این کاستی‌ها در تحقیقات اجتماعی، محققین تلاش می‌کنند تا از مدل‌های ساختاری و اندازه‌گیری که در روش LISREL مورد توجه قرار گرفته است استفاده نمایند. زیرا این مدل‌ها قادرند اینگونه خطاها و ملاحظات پیچیده علی موجود در بین متغیرها را مد نظر قرار دهند. در روش LISREL محقق، هم ممکن است از متغیرهای مشاهده شده و هم از متغیرهای نهفته که به طور مستقیم قابل مشاهده نیستند، اما می‌توانند از طریق

سایر متغیرهای آشکار مورد اندازه‌گیری قرار گیرند، استفاده کند. در اینگونه مدل‌ها این فرض وجود دارد که بین متغیرهای نهفته، یک ساختار علی وجود دارد و متغیرهای مشاهده شده، معرف‌ها و نشانگرهای آنها هستند. بنابراین، روش LISREL برای پاسخ به نیاز مدل‌هایی طراحی شده‌اند که دارای متغیرهای نهفته، روابط علی پیچیده و متقابل و خطای اندازه‌گیری هستند. در این تحقیق میزان کارایی پارک‌ها و عامل X متغیر نهفته درونی هستند متغیر وابسته متاثر از سه شاخص است. به طور خاص فرض شده است که متغیر فوق تأثیر مستقیمی بر متغیر وابسته درونی دارد. سؤالی که مطرح می‌شود این است که تا چه حد مدل مورد نظر با داده‌های مربوطه سازگاری دارد؟ پاسخ به این سوال تنها از طریق بررسی برازش مدل امکان‌پذیر است. هدف از ارزیابی برازش کل مدل این است که مشخص شود تا چه حد کل مدل با داده‌های تجربی مورد استفاده سازگاری و توافق دارد (هومن، ۱۳۸۴: ۷۴ و ۱۰۰-۱۰۲ و ۲۳۷). علاوه بر ارزیابی برازش کل مدل به تکنیک دیگری تحت عنوان تحلیل عاملی تاییدی نیز باید توجه شده است. تحلیل عاملی یک روش آماری عمومی است که به منظور دستیابی به مجموعه کوچکی از متغیرهای مشاهده نشده که به آن متغیرهای نهفته یا عامل نیز می‌گویند، از طریق کواریانس بین مجموعه‌ای وسیع‌تر از متغیرهای مشاهده شده که آنرا متغیرهای آشکار نیز می‌نامند مورد استفاده قرار می‌گیرد (کلانتری، ۱۳۸۷: ۲۲۰).

Chi-Square=8.95, df=8, P-value (P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05))= 0.346, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation)=0.02, TLI (NNFI(Non-Normed Fit Index)) = 0.98, (CFI(Comparative Fit Index)) = 0.99 (GFI(Goodness of Fit Index)) = 0.98 (AGFI(Adjusted Goodness of Fit Index)) = 0.95

X1 : امکانات X2 : امنیت X3 : انسجام Y1 : اجتماعی فرهنگی Y2 : روحی روانی Y3 : آموزشی Y : کارکرد پارک

نشان می‌دهد که مدل از برازش بسیار مناسبی برخوردار است. با توجه به ضرایب گزارش شده در مدل‌های تحلیل ارائه شده تمامی فرضیات تحقیق مورد تایید قرار می‌گیرد و رابطه متغیرهای مطرح شده در مدل نظری با مدل تجربی هماهنگی دارد و واقعیات موجود در جامعه آماری، مدل نظری را تایید می‌کند.

۴- نتیجه‌گیری

بر اساس نظریات موجود در زمینه کارکرد و با مراجعه به آراء و نظرات اندیشمندان و صاحب‌نظران این حوزه، سه فاکتور X1 امکانات، X2 امنیت، X3 انسجام و Y1 شاخص اجتماعی فرهنگی، Y2 شاخص روحی روانی، Y3 شاخص آموزشی Y که تعیین کننده میزان کارایی پارک‌ها بعنوان متغیر وابسته در مدل معادله ساختاری و متغیرهای زمینه‌ای جنس، نوع پارک، شغل، تحصیلات و تاهل به‌عنوان متغیرهای

مدل تجربی تحقیق نشان می‌دهد که در رابطه بین متغیرهای بیرونی و درونی، بیشترین ضریب محاسبه شده در رابطه بین متغیر پنهان بیرونی X را امکانات پارک‌ها با ضریب ۰/۹۸، سپس امنیت اجتماعی با ضریب ۰/۷۳ و کمترین آنرا انسجام اجتماعی با ضریب ۰/۲۲ دارا می‌باشد. مقدار گاما نشانگر رابطه متغیر نهفته درونی بر متغیر نهفته درونی است که در این مدل رابطه بین X که مجموعه متغیرهای مستقل می‌باشد با متغیر Y که میزان کارایی پارک‌ها است با ضریب (۱/۲۲) به دست آمده است و نشانگر تاثیر گذاری قوی متغیر نهفته بیرونی بر میزان کارایی پارک‌هاست. در ارتباط با تاثیر شاخص‌های تعیین کننده متغیر وابسته می‌توان گفت که بعد اجتماعی فرهنگی با ضریب ۰/۳۳ و بعد آموزشی با ضریب ۰/۰۵ بیشترین و کمترین تعیین کنندگی را داشته‌اند. تمامی شاخص‌های ارائه شده در پژوهش

اجتماعی فرهنگی نسبت به بقیه عامل‌ها از اهمیت بیشتر برخوردار است و این نشانگر اهمیت ابعاد فرهنگی و اجتماعی یک جامعه در تعیین میزان کارایی پارک‌ها است.

۵-پیشنهادهای

متناسب با نتایج به دست آمده از پژوهش، جهت کارایی بهتر پارک‌ها موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- در طراحی پارک‌ها نیازهای روانی کنشگران مورد توجه قرار گیرد؛

- در طراحی پارک‌ها نیازهای اجتماعی و فرهنگی کنشگران از جمله گذران اوقات فراغت آنها مورد توجه قرار گیرد؛

- افراد شاغل با توجه به وضعیت شغلی خود نیاز بیشتری به پارک پیدا می‌کنند بنابراین، برای این دسته امکانات متناسبی نیاز می‌باشد که در صورت فراهم نمودن چنین امکاناتی کارکرد پارک‌ها افزایش پیدا می‌کند؛

- طبق نتایج مدل معادله ساختاری، امکانات پارک‌ها و امنیت آنها از درجه اهمیت بالایی برخوردارند بنابراین، این دو عامل می‌توانند درصد بالایی از کارکرد مثبت پارک‌ها را ایجاد کنند و به طور جد باید مورد توجه قرار گیرند؛

- عامل اجتماعی فرهنگی پیوند وثیقی با کارکرد پارک‌ها دارد این عامل نه تنها نیاز به ارزیابی دارد بلکه به گونه‌ای روشمند باید مورد توجه قرار گیرد؛

مستقل در رابطه با کارکرد پارک‌ها مورد بررسی و تبیین قرار گرفت و نتایج حاصل از اجرای آزمون‌های مختلف آماری بر روی داده‌های جمع‌آوری شده نشان داد که از میان متغیرهای فوق ۳ متغیر زمینه‌ای تاهل، نوع پارک و شغل رابطه معنی‌داری با میزان کارایی پارک‌ها (به‌عنوان متغیر وابسته) در جامعه مورد مطالعه داشته‌اند. افراد متاهل میزان کارایی پارک‌ها را بیشتر از مجردها دانسته‌اند و این نشانگر استفاده کاربردی و هنجاری افراد متاهل از چنین فضایی می‌باشد. افراد شاغل از لحاظ کارایی پارک‌ها میانگین بیشتری نسبت به افراد بیکار دریافت کرده بودند و نشان می‌دهد که افراد شاغل با توجه به وضعیت شغل خود و میزان فشارهای وارده از این لحاظ نیاز بیشتری به پارک پیدا می‌کنند. اما نتایج مدل معادله ساختاری نشان داد که مجموعه عوامل امکانات، امنیت و انسجام تاثیر زیادی بر روی میزان کارایی پارک‌ها دارند و از این میان نقش عامل امکانات و سپس عامل امنیت بیشتر عامل سوم هستند این نتایج نشان دهنده این است که درصد زیادی از کارایی پارک‌ها بر حسب امکانات موجود در پارک‌ها و میزان کارایی این وسایل تعیین می‌شود و عامل امنیت به عنوان یک متغیر اجتماعی تقریباً توانی مشابه امکانات دارد و عدم امنیت در پارک‌ها و ایجاد چنین حسی در مراجعه‌کنندگان میزان کارایی پارک‌ها را کاهش خواهد داد و این نتایج تایید کننده تئوریهای بخش روانی و اجتماعی است. اما از میان شاخص‌های تعیین‌کننده متغیر پنهان میزان کارایی پارک‌ها عامل

سعید نیا، احمد، (۱۳۷۹)، کتاب سبز شهرداری، جلد نهم فضای سبز شهری، نشر سازمان شهرداری‌های کشور.

شیرزاد، محمد رضا، (۱۳۸۷)، مقاله سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری رشت، سایت پارک‌های رشت.

غفاری، غلامرضا و دیگران، (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی، تهران، نشر آگه

کلاتتری، خلیل، (۱۳۸۲)، پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی، تهران، شریف.

لارنس، کالوین جی، (۱۳۷۷)، نظریه‌های جامعه‌شناسی محض و کاربردی، تهران، نشر سمت.

مجنونیان، هنریک، (۱۳۷۴)، مباحثی پیرامون پارک‌ها و فضای سبز، تهران، حوزه معاونت خدمات شهری سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهری.

مرتضایی، رضا، (۱۳۶۷)، نیمکت و صندلی خیابانی، شهرداریها، سال دوم، شماره ۱۷.

نورث وی، مری، (۱۳۸۰)، پویایی گروهی و گروه سنجی، ترجمه علامعباس توسلی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

هومن، حیدرعلی، (۱۳۸۴)، مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل، تهران، انتشارات سمت.

Carr, S. et al. (1992).public Space, New York: Cambridge university press.
Fyfe, R. Nicholose. (1998), the image of the street, London: E and FNspn.

- حساس کردن افراد جامعه و ایجاد حس مشترک برای نگهداری و توجه ویژه به پارک‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که در نهایت انسان‌های اجتماع هستند که از این فضاها شهری استفاده می‌کنند.

منابع

ازکیا، مصطفی، (۱۳۸۰)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران، نشر کلمه.

اصلاح عربانی، ابراهیم، (۱۳۷۴)، کتاب گیلان، گروه پژوهشگران ایران، تهران.

آمار سازمان پارک‌های استان اصفهان. (۱۳۷۵).

امین زاده، بهناز و دیگران، (۱۳۸۰)، طراحی والگوهای رفتاری، نشریه محیط‌شناسی، انتشارات دانشگاه تهران.

بحرینی، حسین، (۱۳۷۸)، تحلیل فضاها شهری، انتشارات دانشگاه تهران.

تنهایی، ابوالحسن، (۱۳۷۲)، درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی، نشر خردمند.

چلبی، مسعود، (۱۳۸۵)، تحلیل اجتماعی در فضای کنش، چاپ اول، تهران، نشر نی.

رفیع پور، فرامرز، (۱۳۸۶)، تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، انتشارات خوارزمی.

ریتزر، جورج، (۱۳۷۴)، نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر، تهران، نشر علمی

ساروخانی، باقر، (۱۳۷۵)، دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران، موسسه کیهان.

- Belknap press of Harvard university.cambridge, Massachuset.
- Winawer, B. P and Aran D. (1965).childs play: A creative approach to play scape for todays children.harper and row publication, inc.newyork.
- Newman, o. (1972). Defensible space, people and design in the violet city, London Architectural press.
- Newton, N.T. (1971). Design on the land: development of landscape architecture,

Sociological Explanation of Parks Function (Case Study of Isfahan City)

R. Rabani. J. Nazari. M. Mokhtari

Received: 3 December 2010 / Accepted: 13 July 2011, 29-31 P

Extended Abstracts

1- Introduction

Today the protected areas including national parks are recognized as among the most beneficial forms of multi-aspect and stable productivity. Green spaces are appropriate places for the citizens to spend their leisure time. The main objective in designing of green space is to attain its social and mental effects in making human closer to the nature as far as possible. Nowadays, sociologists, psychologists and physicians believe that in addition to important implications for public and environmental health, green space plays positive role in the health and well-being of community as well. The fundamental objective of the present research is to develop an experimental model which can determine the parks function and provide a scientific base to

identify the factors that affect the urban parks function. The functional objectives are also included in the identification and definition of the constituents of the parks function, the comparison of the parks efficiency between males and females and, also, paving the way for the planners and creating opportunities for scientific researches in the field of parks function. This study seeks to explore the relationships between the independent variables such as type of park, and the background variables as gender, education and marital status and, finally, it will be involved in the relationships of "parks facilities", "security" and "social solidarity" with parks function in an analytical model. Data were collected via interview with citizens through the survey method using the researcher-made questionnaire technique.

Authors

R. Rabani

Professor of Urban Sociology, University of Isfahan, Isfahan, Iran

J. Nazari (✉)

PhD student of Sociology, Islamic Azad University – Dehaghan Branch, Dehaghan, Iran
e-mail: jnazari2@gmail.com

M. Mokhtari

PhD student of Sociology, Islamic Azad University – Dehaghan Branch, Dehaghan, Iran

2- Theoretical Bases

According to Parsons, a function is “a complex of activities directed towards meeting a need or needs of the system”, so it can be said that the parks are

considered as need of city and are used by the city centers to meet their particular needs such as moral mental, social and cultural ones.

Viewing park not solely as a physical phenomenon rather as a living phenomenon which gives life to a community, it appears that Morton's theory would clearly explain its function; park, on the one hand, is an integral part of a city and essentially has functions for it and, on the other hand, the obvious function of a park is to provide an appropriate place to enjoy leisure time with a sense of peace and recreation. And in such a space the individuals interact with each other and these interactions and communication occur more frequently in parks. But, park has latent functions as well, i.e. it can be an atmosphere of crimes and social pathology which are not taken into account as the clear and obvious objective in creating a park.

3- Discussion

On the basis of theories concerning function, three factors of facilities, security, and solidarity socio-cultural indicator, moral and mental indicator, educational indicator as the determinant of the parks efficiency were studied and examined as dependent variable in the model of structural equation and the background variables including gender, type of park, occupation, education and marital status as independent variables associated with the parks function and the results showed that among the background variables the marital status, type of park and occupation had significant relationship with parks efficiency. The married persons have found the parks more efficient as compared to the single ones and this indicates that the married persons make use of such space in normal and effective

way. Regarding the parks efficiency, the mean value obtained for the employed persons was higher than that for the unemployed ones indicating that the employed persons are in more need to park as a result of their occupation and the level of pressures have to be tolerated.

4- Conclusion

The results show that a high degree of parks efficiency is determined by the existing facilities and the efficiency of the latter. Security as a social variable is of almost the similar potential and, thereby, insecurity in parks as well as creating such sense in visitors will lead to the parks efficiency decrease. The above results confirm the theories about the mental and social factors. But, among the indicators determining the latent variable of parks efficiency, the social and cultural factor is of higher importance than others and this proves the importance of the cultural and social dimensions of a society in determining the level of parks efficiency.

5- Suggestions

By considering the results obtained from the survey, the parks designers and officials are, on the one hand, to pay attention to the level of efficiency as well as the factors affecting the parks efficiency because when such factors are neglected, the parks will have no effective efficiency, and, on the other hand, to make people susceptible and to create common sense about maintenance and special care since they are the social human beings who finally make use of these urban spaces.

Key words: Function, social solidarity, social security, park and Isfahan.

References

- Amin Zadeh, B. and others. (2001), Valgvyhay design behavior, Journal of Environmental Studies, Tehran University Press.
- Azkya, M. (2001), Sociology of Development, Tehran: Kalameh Publishing.
- Eslah Arbany, E. (1995), Gilan book, scholars of Iran, Tehran.
- Bahraini, Hussein. (1999), Analysis of urban spaces, Tehran University Press.
- Tanhai, Aboalhassan. (1993), Introduction to the Theory of Sociology, Kheradmand publication.
- Carr, S.et al. (1992), public Space, New York: Cambridge university press.
- Chalabi, M. (2006), Analysis of social action in space, printing, Tehran, Ney publishing. Ghaffari, G. et al. (2005), Sociology of Social Change, Tehran: Agah Publications Rafi Poor, Faramarz. (2007), Specific research techniques in social sciences, Tehran: Kharazmi.
- Fyfe, R.Nicholose. (1998), the image of the street, London: E and FNspon.
- Hooman, Heidar A. (2005), with the application of structural equation modeling software Lyzrl, Tehran, SAMT. Magazines
- Kalantari, Kh. (2003), Processing and Data Analysis in Social and Economic Research, Tehran: Sharif.
- Larence, Calvin J. (1998), the theory of pure and applied sociology, Tehran: Publication of Samt
- Majnounyan, Henrique. (1995). Discussions about parks and green spaces, Tehran, Department of Urban Services, urban parks and green space.
- Mortzayy, R. (1988). Street benches and chairs, municipalities, Year II, No. 17.
- Newman, o. (1972), Defensible space, people and design in the violet city, London Architectural press.
- Newton, N.T. (1971), Design on the land: development of landscape architecture, Belknap press of Harvard university.cambridge, Massachuset.
- Northway m. (2001), Group dynamics and group assessment, translation Gholamabas Tavassoli, Tehran: Tehran University Press.
- Organization of provincial parks. (1996),
- Ritzer, George. (1995), Contemporary Sociological Theory, Tehran: Scientific Publishing Saroukhany, B..
- (1996). Encyclopedia of Social Sciences, Tehran, Kayhan Institute.
- Saeed Nia, Ahmed. (2000), Municipal Green Book, Volume IX, urban green space, publishing the country's municipalities.
- Shirzad, Mohammad Reza. (2008), City council parks and green paper organization, the City Park site.
- Winawer, B.P and Aran D. (1965), childs play:A creative approach to play scape for todays children.harper and row publication,inc.newyork.